

Johannes Crato: zapomenutý mentor Philipa Sidneyho?

Martina Kastnerová

Kastnerová, M.: Johannes Crato: zapomenutý mentor Philipa Sidneyho? In: *Ostium*, roč. 17, 2021, č. 1.

Johannes Crato: Sidney's forgotten mentor?

The paper examines the influence of Johannes Crato and the seminal treatises on medicine and botany written by leading Central European scholars during the early modern period on the erudition and genesis of poetic work of the Elizabethan poet Philip Sidney. Johannes Crato (1519-1585), later von Krafftheim, who originally comes from Breslau, is known to be the physician of all three Habsburg emperors, i.e., Ferdinand I., Maximilian II. and Rudolph II., and is a part of the Camerarius-Languet circle. As such he had a huge influence within the European intellectual network.

Keywords: Philip Sidney, Johannes Crato, Central Europe, Correspondence Network, Emperor's Court in Vienna, Irenicism, Elizabethan Poetry

„V dopise Clusiovi jste mi připil francouzským vínem, a tak Vám prozatím pozdrav oplatím vínem vídeňským, a až se dostanu zpět domů, připojím přípitek maďarským vínem. Připíjejí na Vás též mí spoluhodovníci, pan Dadius, Lingel, Blotius a Languet.“^[1]

I. Úvod. Lékařství a botanika u habsburského dvora ve Vídni: nová erudice pro Philipa Sidneyho?^[2]

Mezi specifika raně novověké přípravy na budoucí povolání patřily tzv. kavalířské cesty („*grands tours*“), jež měly být praktickým („zkušenostním“) doplněním teoretického (univerzitního) vzdělání. Jejich účelem bylo zároveň formování společenských kontaktů s konotacemi jak politickými, tak intelektuálními, jež často prolínaly. Byly přirozeným důsledkem komunikační revoluce mezi lety 1450-1650, která vedla mimo jiné k navýšení kapacity vzájemné komunikace a styku, vzniku nových univerzit vedle prvních a tradičních, ale i dalších sub-institucí. Toto období též objevuje soukromou korespondenci jako literární žánr a právě korespondence se stává významným prostředkem přenosu informací^[3] i vědění (v angloamerickém prostředí používaný termín *circulation of knowledge*). Tento přenos a proudění poznatků se týká i literatury a knižního trhu. Jak upozorňuje Chiari, právě v době náboženské a politické nestability (související s protestantsko-katolickými spory) se začíná zmenšovat propast mezi mluveným a psaným diskursem a mezi lidovou a aristokratickou kulturou. Vznik knihtisku a nárůst knižního trhu činí z autorů a jejich děl tržní komoditu, a urychluje tak šíření jejich myšlenek a slov.^[4] Intelektuální a literární kruhy se stávají dalším významným fenoménem, jenž umožňuje cirkulaci vědění a kultivaci mezinárodních intelektuálních kontaktů.^[5] Navázané kontakty jsou nadále posilovány pokračující korespondencí, vznikají tak též první poštovní služby, jakkoliv je jejich spolehlivost spíše otázkou diskuse.^[6] Význačnou roli sehrává právě korespondenční síť v rámci Svaté říše římské a – s ohledem na téma této studie – mezi Anglií a Svatou říší římskou.

V kontextu výše řečeného tedy nepřekvapí, že cestu na kontinent z pověření královny Alžběty I.

podnikl v letech 1572-1575 i Philip Sidney, ikonická postava anglické renesanční literární kultury. Philip Sidney tehdy jako sedmnáctiletý nadějný příslušník vyšší aristokracie a čerstvý univerzitní absolvent prestižní Christ Church cestoval do Paříže, kde se ho ujímá královnin tehdejší vyslanec a pozdější tajemník a (řečeno dnešní terminologií) šéf špionáže Francis Walsingham. Sidney se krátce po příjezdu stal svědkem bartolomějské noci, a proto poté z důvodu neklidné situace v Paříži a Francii se svým novým evropským mentorem Hubertem Languetem cestuje dále, do Vídně a střední Evropy.[7]

Poznamenejme, že korespondenční a intelektuální sítě mají pochopitelně i svou dimenzi politicko-náboženskou, jíž je rovněž potřeba vzít v úvahu, a to obzvláště pokud se chceme věnovat evropské cestě Philipa Sidneyho. Většina jeho kontinentálních kontaktů je totiž soustředěna u vídeňského císařského dvora v době vlády Maximiliána II., které lze označit za období rozkvětu irénismu, *via media*, střední cesty, jejímž hlavním příznakem je hledání kompromisu. Toto hledání kompromisu má své politické konotace, stejně jako termín irénismu samotný.[8] Není jen shodou okolností, že právě v době Maxmiliánovy vlády je dvůr otevřen intelektuálům obou konfesí, katolické i protestantské. Obzvláště v Maxmiliánově mládí se lze domýšlet o jeho tolerantních postojích. Louthan jej nazývá příznačně „vzporným katolíkem“, jenž je loajální k Římu, ale zároveň tiše toleruje protestantské vyznání.[9] V jeho případě se pravděpodobně z velké míry jedná i o praktické a pragmatické rozhodnutí s cílem zachovat stabilitu říše nezbytnou pro její politický a ekonomický profit. Ostatně v době Maxmiliánovy vlády je většina Vídně luteránská. Pokud chceme hodnotit Sidneyho evropskou cestu a jeho kontakty, je tento kontext klíčový, neboť Sidney cestuje na kontinent a rozvíjí své politicko-intelektuální kontakty právě v době Maxmiliánovy vlády.

Klíčovou osobou se pro Sidneyho v době jeho cestování po Evropě stává již zmíněný Hubert Languet (1518-1581), francouzský diplomat a Melanchthonův sympatizant, jenž je v tomto čase Sidneyho mentorem a zprostředkovatelem dalších kontaktů. Languetovy kontakty byly soustředěny zejména do dvou okruhů, do sítě wittenbergské,[10] do níž lze zahrnout zejména Philipa Melanchthona, Joachima Cameraria st. či Caspara Peucera, a sítě spojené s císařským dvorem ve Vídni: zde lze uvést Huga Blotia, Johanna Sambuca, Tadeáše Hájka, Carola Clusia nebo Caspara Nidbrucka. Právě Nidbruck, tehdy ještě jeden z poradců císaře Ferdinanda I., přesvědčil Langueta k návštěvě Prahy v roce 1553, kde se setkává s Tadeášem Hájkem a posléze je již jeho pravidelným hostem při dalších návštěvách Prahy.[11] Pro tehdejší korespondenční a intelektuální síť je typické vzájemné propojení kontaktů a jejich provázanost. Zároveň se některá z měst stávají centry intelektuálních setkání v rámci sítí, nejen v západoevropské Francii (např. Paříž) a Itálii (např. Padova), ale i v rámci císařského impéria. Kromě Vídně a dalších německých či rakouských měst jako Wittenberg, Frankfurt či Štrasburk, je tomu tak i ve východnější části říše, v regionu dnes nazývaném střední Evropa (např. Praha, Krakow, Wroclaw). Languetovy kontakty lze pro určitou přehlednost rozdělit nejen lokálně, ale i charakterově, a to na okruh náboženský (především Philip Melanchthon a jeho sympatizanti) a intelektuální, jenž je spojen primárně se sítí Languet-Camerarius s kontakty na vídeňský dvůr v době Maxmiliánovy vlády a vzestupu irénismu.

(Středo)evropská zkušenost se ukázala být pro formování další intelektuální cesty Philipa Sidneyho jako klíčová, určila totiž její další směr, a to nikoli očekávaným způsobem: všeobecně se hovoří o „traumatické zkušenosti“ bartolomějské noci, právě politické dění ve Francii nicméně nasměrovalo Sidneyho do střední Evropy, jež nebyla jeho původním ani primárním cílem. Pokud vycházíme ze Sidneyho intelektuálních kontaktů, ukazuje se další překvapivý fakt: dominují osobnosti, jejichž „specializace“ není výlučně literární, ale především spojená s doménou medicínskou a botanickou (např. Johannes Crato, Johannes Sambucus, Tadeáš Hájek, Joachim Camerarius ml., Charles de l'Écluse/Carolus Clusius, Johannes Aicholz, Tomáš Jordán, Georg Purkircher). Tento článek se prozatím zaměří na osobnost Johanna Cratona, jeho vazby k českým zemím a sidneyovskému okruhu, a ukáže jej jako významný inspirační zdroj Sidneyho zájmu o přírodní vědy.

Jak již bylo naznačeno, většina kontaktů spojená s Languetovou sítí vymezenou výše, a tedy i se Sidneyem, jako součást své erudice pěstovala medicínu, popř. botaniku (mezi nimiž ostatně byly jasné vazby), v mnohých případech byly tyto disciplíny dokonce jejich hlavní doménou. Postupně se formuje nový řád raně novověké medicíny společně s ceněným statusem lékaře, přičemž právě některá města Svaté říše římské se stávají jejími ohnisky, a to obzvláště Norimberk, kde působí Joachim Camerarius ml.[\[12\]](#), a Vídeň, sídlo císaře i císařského lékaře, jímž byl např. právě Johannes Crato, mimo jiné Camerariův učitel, či Tadeáš Hájek. Jedním z klíčových děl této změny bylo opět Camerariovo *Pojednání o vytvoření řádně uspořádaného lékařství*, vydané roku 1571, v němž klade jasné požadavky na nově utvořenou medicínskou vědu, ale vymezuje i postavení a meze působnosti lékaře a dalších osob s medicínskou oblastí souvisejících (porodní báby, lékárníci, chirurgové).[\[13\]](#) Zde je také jasně naznačeno spojení s botanikou jakožto disciplínou, která mohla přispět svou znalostí účinků možných léčivých rostlin. Tato oblast nicméně přísluší pomocné profesi apatykářů.[\[14\]](#) Kooperaci dokládá několik příkladů, např. lékař Georg Purkicher se přátelil s botanikem Clusiem, jenž pro něj sbíral rostlinstvo,[\[15\]](#) a Tadeáš Hájek, osobní lékař Rudolfa II., překládá a vydává roku 1562 Matthioliho herbář a píše *Pojednání o pivě*, v němž věnuje speciální kapitulu přidávání chmele, a i zde ho zajímají možné léčebné účinky.[\[16\]](#) Ostatně Matthioliho herbář v němčině, *Kräuterbuch*, vydává později (roku 1586) v Norimberku i Camerarius ml.,[\[17\]](#) a v latině jako *De plantis epitome utilissima*.[\[18\]](#) Camerariův *Kräuterbuch* byl vydáván ještě opakovaně, a to i po jeho smrti.[\[19\]](#)

Pokud přihlížíme k historicko-sociálním souvislostem a dochované korespondenci, lze uvažovat o třech skupinách kontaktů, u nichž spatřujeme zájem o medicínu a botaniku, a můžeme zároveň předpokládat jejich propojení se sidneyovskou sítí / kruhem.

1. hlavní kontakty, u nichž lze doložit přímou korespondenci a komunikaci:

Johannes Crato, císařský lékař (1519-1585)

Carolus Clusius (Charles de l'Écluse), botanik (1526-1609)

Georg Purkicher, lékař (1530-1578)

Tomáš Jordán z Klausenburku, lékař a epidemiolog (1539-1586)

Tadeáš Hájek z Hájku, osobní lékař Rudolfa II., astronom (1525-1600)

2. kontakty, které se objevují v korespondenci, ale z hlediska významu pro Sidneyho se jeví jako vedlejší, neobjevuje se většinou přímá korespondence:

Joachim Camerarius ml., lékař a botanik (1534-1598)

Johannes Aicholz, anatom a botanik (1520-1588)

3. kontakty, které nelze dohledat v Sidneyho korespondenci, ale lze předpokládat jejich význam pro

Sidneyho okruh a zprostředkovanou komunikaci:

Johannes Sambucus, lékař, historik, sběratel rukopisů a starých tisků (1531-1584)

Caspar Peucer, lékař, reformátor (1525-1602)[20]

Paul Fabricius, osobní lékař Maxmiliána II., botanik, kartograf (1519/29-1589)

Povšimněme si, že se jedná v podstatě o jednu generaci intelektuálů široké erudice (jak bylo tehdy obvyklé) se zaměřením na lékařství či (a) botaniku. Všichni jsou spojeni s císařským dvorem, Vídní, Norimberkem, popř. Wittenbergem, a tudíž sítí Languet-Camerarius, a jejich působnost spadá do období, kdy Philip Sidney cestuje na kontinent (1572-1575/77).[21] Už samotná převaha medicínské a botanické specializace stojí za pozornost, neboť kontakt s tímto okruhem středoevropských intelektuálů mohl podnítit Sidneyho zájem o přírodní vědy, jakkoli je to s ohledem na jeho budoucí literární proslulost (nikoli však povolání) poměrně překvapivé. Není náhodou, že na prvním místě nacházíme jméno Johanna (Jana) Cratona, který, jak se pokusím dále ukázat, mohl v určitém období Sidneyho středoevropské cesty představovat konkurenční protiváhu Languetova mentorského vlivu.

II. Johannes Crato, Archiater Caesareus[22] (1519-1585)

Johannes Crato, později Maxmiliánem II. povýšen do šlechtického stavu a titulován „von Krafftheim“, pocházel ze slezské Wroclawi (Vratislavi, tehdejší Breslau), která pro jeho formování a kariéru zůstává v průběhu dalších let klíčová a jež se později stává útočištěm jeho blízkého přítele Andrease Duditha[23] po odchodu z Krakova a moravského Paskova. Crato je zajímavou postavou nejen s ohledem na jeho pozici císařského lékaře, ale i pro jeho vazby na středoevropské protestantské konfese, jak luteránskou, tak České bratry.

Díky podpoře svého rodného města Crato odchází studovat na univerzitu do Wittenbergu, kromě teologie se pod Melanchthonovým vlivem věnuje také klasickým jazykům a nakonec medicíně, již studuje později v italské Padově. Po studiích se roku 1550 vrací do rodného města v pozici městského lékaře, později je však odejit pravděpodobně kvůli podezření, že je luteránem (však studoval u Luthera a Melanchthona). V roce 1560 nicméně začíná jeho kariéra císařského lékaře, postupně všech třech Habsburků, Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II.[24] Vrchol jeho kariéry nicméně spadá, nikoli náhodně, do období Maxmiliánovy vlády, podobně jako tomu je u většiny dalších intelektuálů, o nichž byla (či bude) řeč.[25] Právě s Maxmiliánem jej pojil blízký vztah, zatímco do služeb Rudolfových příliš nespíchal, a toužil spíše setrvat v rodné Wroclawi, kam se nakonec uchýlil po Maxmiliánově smrti, stranou starostí císařského dvora. Předtím trávil odpočinek na svém panství Rückerts (Szczytna), kde nechal postavit evangelický kostel a přemístil sem svou knihovnu. Strávil zde nicméně v ústraní pouze dvě léta a roku 1583 se přesouvá do Wroclawi, kde nabízí své služby při morové epidemii.[26] Jeho schopnosti však přiměly i odlišně nábožensky orientovaného Rudolfa povolat jej zpět a spoléhat na jeho služby, které byly ceněny obzvláště po císařově kolapsu. Podle Louthana Cratonův slezský původ hraje podstatnou roli a činí jej prostředníkem mezi Wittenbergem a protestantskými skupinami na východě.[27]

Právě díky dobrým vztahům s Maxmiliánem mohl Crato významně pomoci věci Českých bratří, již mnohokrát před císařem prezentoval. Cratonův kontakt s Jednotou bratrskou je iniciován poté, co Johann Sebastian Pfauser,[28] dřívější Blahoslavův prostředník ve vztahu k vídeňskému dvoru, odchází ze své funkce císařského kaplana. Cratonova role jde ovšem dále než jen k prostému zajištění dostupnosti Maxmiliánova sluchu českobratrské věci. S jeho pomocí roku

1564 dokončil Petr Herbert, moravský student ve Wittenbergu, německý překlad České konfese, a o dva roky později zprostředkoval dokonce přímou audienci s císařem. Není divu, že Cratonovo přátelství s Janem Blahoslavem,[\[29\]](#) biskupem Jednoty bratrské, jehož byl též lékařem, kvetlo. Crato byl nápomocný i při jejich petici císaři žádající Maxmiliánovu ochranu Českým bratřím. Jakkoli však měl Crato k Maxmiliánovi blízko a jakkoli byl Maxmilián

(z praktických důvodů) otevřen naslouchat jiným konfesím, politické zábrany prakticky limitovaly jeho činy, neboť považoval za nutné zachovat pod císařským závazkem české náboženské a politické status quo. Jeho odpověď na petici tak nemohla být jiná než vyhýbavá. V důsledku Cratonova doporučení, aby se Čeští bratři spojili s utrakvisty, a zajistili si tak bezpečnější pozici, utrpělo jeho přátelství s Janem Blahoslavem újmu;[\[30\]](#) jeho kontakt s Jednotou bratrskou však překonal i tento rozkol a pokračuje po Blahoslavově smrti s jeho nástupcem Ondřejem Štefanem,[\[31\]](#) Crato tak stále funguje jako významný spojující článek Českých bratrů s reformovanými církvemi na Západě.[\[32\]](#)

Nápomocný byl Crato i v záměru revidování a překladu bratrské konfese, v této věci odkazuje České bratry na Camerariovy v Lipsku. Nakonec se úkolu ujme Camerariův zeť Esrom Rüdinger,[\[33\]](#) konfese je přeložena do latiny a němčiny a vydána ve Wittenbergu roku 1573. Shodou okolností mohla Jednota bratrská tuto spolupráci oplatit v době, kdy se situace v Sasku vyhrotila a byl uvězněn i Melanchthonův zeť, lékař a reformátor Caspar Peucer, a poskytnout Rüdingerovi prchajícímu z Wittenbergu azyl v bratrské škole v Ivančicích.[\[34\]](#) Po Maxmiliánově smrti Cratonova prostředkovatelská role končí, jednání o české konfesi s Rudolfem pak nicméně pokračují.[\[35\]](#)

Pokud jde o intelektuální kontakty, Crato patřil do okruhu Camerarius-Languet, mezi jeho nejbližší přátele a korespondenty patřil také Andreas Dudith či Theodor Beza.[\[36\]](#) Mezi jeho nepřátele patřili údajně jen jezuité a gnesio-luteráni.[\[37\]](#) Byl ovšem ceněn zejména pro své medicínské schopnosti a znalosti, o čemž svědčí právě fakt, že byl dvorním lékařem třech císařů, a to bez ohledu na svou protestantskou orientaci. Díky němu byl v době Maxmiliánovy vlády publikován v říjnu 1576 první záznam pitvy.[\[38\]](#) To svědčí o progresivnosti jeho uvažování, neboť jakkoli anatomie byla jako součást medicíny již vcelku dobře ustavena, i díky stěžejnímu Vesaliově[\[39\]](#) pojednání *O stavbě lidského těla* (De hominis corporis fabrica) z roku 1555, pozice pitvy v rámci anatomie stále ještě nebyla pevně zakotvena.[\[40\]](#)

Crato udržoval korespondenční styk s mnoha humanisty a učiteli, zprostředkoval kontakty a vlastnil zajímavou knižní sbírku, o níž dnes nicméně máme jen kusé informace.[\[41\]](#) Typickou knižní značkou (supralibros) používanou Cratonem na zadní desce je obraz Herkula či Samsona zabíjejícího lva s dovětkem „*Irae modereris et ori*“ (1571), tedy silnější než přemožitel lva je ten, kdo zkrotí svůj hněv a ovládá ústa.[\[42\]](#) Ctnost umírněnosti a odsouzení klepů může souviset s Cratonovými osobními zkušenostmi. Johannes Sambucus, Cratonův kolega, polyhistor a lékař, ve svých známých emblematech ztvárňuje velmi obdobnou kresbu lva s připomínkou „*Irae malagma philosophia*“, a tedy takřka totožným vyzněním: větší hrozbou než fiktivní zvíře jsou nástrahy ďábla (hněv) a lékem je filosofie, umírněnost.[\[43\]](#) Největší část Cratonovy knižní sbírky očekávaně zaujímají spisy lékařské (problematika životosprávy a výživy, syfilidy, komentované spisy Galénovy a Hippokratovy), ale i historiografické. Jednou z nejvýznačnějších položek bylo Plantinovo vícejazyčné vydání *Biblia regia*. Crato byl zároveň mecenášem a tutorem mladých studentů, jimž vypomáhal mentorsky i finančně.[\[44\]](#)

Mezi ediční činností historiografickou upozorněme na vydání *Historického kalendáře* Paula Ebera či předmluvu (dedikační dopis) k vydání Dubraviovy *Kroniky české* z roku 1575. Paul Eber (nebo Paulus Eber, 1511-1569) byl německým luteránsky orientovaným teologem a reformátorem[45] působícím ve Wittenbergu. Cratonovo spojení s ním a iniciace vydání kalendáře je tak na snadě. Crato jej vydal právě ve Wittenbergu, a to roku 1571. Přetiskuje zde i Eberovu insignii parafrázující 119. žalm: „Světlem pro mé nohy je tvé slovo, osvěcuje moji stezku.“[46] Slovo osvětlující cestu je symbolem překračujícím hranici teologickou, jak si mohl být Crato vědom. Že byly metafory světla a osvětlení v tomto kontextu oblíbeným prostředkem, dosvědčuje i emblém Cratonova přítele Joachima Cameraria st. „*Si serenus illuxerit*“, [47] jenž pro změnu variuje Jakubův dopis 1.17: „Všechno dobré a dokonalé je dar shůry od Otce světel, u něhož není žádná změna, žádný proměnlivý stín.“[48]

Vydání *Historia Boiémica* Jana Dubravia z roku 1575 v Basileji (Peter Perna) je uvedeno Cratonovým dedikačním dopisem (*epistola dedicatoria*), který směřuje nejen na tehdy ještě vládnoucího císaře Maxmiliána II., ale i na jeho syny Rudolfa (budoucího panovníka Rudolfa II.) a Arnošta (Ernesta, 1553-1595, pozdějšího nizozemského místodržitele), což můžeme považovat za vhodnou strategii, neboť dopis je datován ve Vídni roku 1574, samotné dílo nicméně vychází o rok později, tedy jen rok před Maxmiliánovou smrtí. Crato byl ostatně i autorem řeči pronesené na Maxmiliánově pohřbu.[49] Dedikační dopis je nejen představením milníků historie české v Dubraviově podání, ale nabízí v úvodu i obecné úvahy o roli historie (v odkazu na Cicerona ji Crato chválí jako svědectví času, světlo pravdy, oživení paměti, učitelku života či svědectví pravdy[50]) a v závěru neopomene zmínit ctnosti Maxmiliánovy jako umírněného panovníka, který se vyhýbá sporům a válkám, ale ve sféře teologické s patřičnou vášní bojuje.[51] S ohledem na Cratonův dlouhodobý (a blízký) kontakt s Maxmiliánem, jak byl popsán výše, můžeme odhadovat, že se jedná o slova upřímná, příznačné je zde zejména zdůraznění Maxmiliánovy největší kvality: umírněnosti, které se však již jeho nástupci Rudolfovi nedostávalo (a v tomto čase Crato mohl tušit, že doba rozkvětu irénismu končí).

Crato též inicioval edice a vydání spisů teologických (protestantských) a lékařských, ale třeba i Peucerova díla *Elementa Doctrinae De Circulis Coelestibus* v roce 1551. Sám je také autorem příručky *Euporista Cratoniana*, vydané v němčině ještě po jeho smrti roku 1630 jako *Euporista Cratoniana, Oder Hauss Artzneyer*, tedy „příručka nového domácího lékařství proslulého pána Johanna Cratona z Kraffttheimu“. Příručka je dokladem spjatosti lékařství a botaniky, resp. znalosti účinků rostlin jako součásti medicíny, a zahrnuje natolik rozmanitá témata jako medicínské účinky opia, rady na bodnutí škorpiónem či snovačky, spáleniny od slunce, léčba znamének a loupání kůže a kožních infekcí či samostatnou rozsáhlou kapitolu o vyvolání porodu.[52]

III. Johannes Crato jako Sidneyho mentor

Není tedy překvapivé, že se díky Languetově zprostředkování Crato seznamuje s jeho mladým nadějným chráněncem Philipem Sidneyem. Můžeme tak předpokládat nejen s ohledem na Cratonovu pozici v okruhu Languet-Camerarius a jeho kontakt s ostatními intelektuály v rámci tohoto kruhu (rovněž Sidneymu známé a orientující se na oblast medicíny a botaniky), dokladem je i Sidneyho korespondence. Na první pohled je překvapivé, že takřka schází přímá korespondence mezi Sidneyem a Cratonem (dochoval se jediný Cratonův dopis Sidneymu, a to v latině), Cratonovo jméno se

nicméně vyskytuje celkem ve třech dopisech Sidneyho dochované korespondence, z toho dva pochází z roku 1574, tedy doby, kdy Sidney pobýval na kontinentu, a jeden z roku 1577 ze Sidneyho krátké diplomatické cesty do Prahy, při níž se měl setkat s Edmundem Kampiánem.[53]

První z dopisů píše přímo Hubert Languet Sidneymu z Vídně 18. března 1574 a týká se Sidneyho záměru vycestovat do Polska v době očekávané korunovace, aby mohl být jejím svědkem. Původně Languet zamýšlel vycestovat se Sidneym, jakkoli zdůrazňuje, že cesta pro něj může být ohrožující, blaho svého chráněnce staví nad své bezpečí. Co je však zajímavé, dopis naznačuje, že Sidneyho záměr, jenž Languet zachovával v naprosté tajnosti, je znám právě Cratonovi.[54] Podle všeho tudíž Crato napsal Sidneymu nerozsáhlou zprávu svědčící

o obeznamenosti s těmito plány.[55] Languet jako blízký Sidneyho přítel a mentor je velmi překvapen, což vybízí k dalším spekulacím. Důvody Cratonova zasvěcení do „tajemství“ mohou být veskrze dva. Buďto mu své plány prozradil přímo Sidney (pak k němu choval značnou důvěru a přátelství bylo skutečně blízké) nebo se informací dozvěděl od některého z dvořanů. Vzhledem k tomu, že se Languet dušuje, že se nikomu jinému o věci nezmínil,[56] pak by zdrojem informace musel být opět Sidney a sdělit ji některému ze svých přátel (Clusius, Purkircher?), který ji prozradil zase Cratonovi. Ať už se jedná o důvod první či druhý, v obou případech se tak potvrzuje Cratonova významná pozice v sidneyovském okruhu, možná více, než si je Languet vědom (nebo než by si možná sám býval přál). Ostatně sám Languet přiznává, že jeho překvapení je o to větší, že bývá častým Cratonovým hostem, a nikdy se mu o této záležitosti ani slovem nezmínil. Zdá se, že nakonec Crato ctil důvěrnost informace i jejího původce. Taková opatrnost naznačuje úctyhodnost informátora (možná i samotného Sidneyho), jemuž je potřeba zachovat loajalitu. Fakt, že Sidneyho plány zná právě Crato, ztrácí charakter náhodného drbu i z toho důvodu, že Crato pocházel z polské Wroclawi a mohl být Sidneymu klíčovým zdrojem informací a kontaktů jako konkurenční protiváha Languetově vlivu.

Sidney nakonec cestu realizuje po krátké nemoci v druhé polovině října a na začátku listopadu 1574, přijíždí nejspíše na pozvání polského šlechtice Marcina Lezniowolskiho, který jej posléze i doprovází, Languet ovšem nikoli.[57] Že je Sidney veden spíše stopami Cratonovými, naznačuje fakt, že jeho první cesta vedla nejdříve skrze Slezsko a zastávku v polské Wroclawi, Cratonově rodišti. Teprve poté přijíždí do Krakova, centra polského politického, kulturního a intelektuálního života.[58] kde se setkává s Andreasem Dudithem, pro něhož má doporučující dopis od Huberta Langueta.[59]

V dalším dopise Sidneymu, zhruba měsíc poté, 23. dubna 1574, opět Languet zmiňuje Cratona coby „lékaře a starého přítele“, [60] jemuž obvykle svěřuje dopisy určené Jacobovi Monau.[61] Celý dopis je přehlídkou vzájemných přátelských výčitek spojených s obtížemi doručování soukromé korespondence.[62] Poslední dopis Sidneymu, který odkazuje na Cratonovo jméno, píše Languet ve Frankfurtu 14. června 1577. Zmíní zde Cratonův dopis, v němž posílá Sidneymu své vřelé pozdravy a lituje, že neměl to potěšení se s ním setkat.[63] Tato drobná zmínka zaprvé potvrzuje Sidneyho přítomnost ve střední Evropě v době, kdy v Praze pobývá Edmund Kampián, za druhé pak opět dokládá, že Crato má velmi přesné informace o tom, kde se Sidney nachází.

Ze Sidneyho korespondence tak vyvstává obraz Cratona jakožto Sidneyho mentora Languetova věku. Patřil mezi nejbližší Languetovy přátele s významnou pozicí u vídeňského dvora v době, kdy Sidney pobývá v Evropě. První z uvedených dopisů naznačuje, že Languet si uvědomoval jeho význačnou pozici a (jak je pro něj obvyklé) poněkud žárlivě bránil svůj výlučný vztah s mladým anglickým chráněncem. Další dopisy potvrzují, že Crato byl pevně usazen nejen uvnitř intelektuálního okruhu Languet-Camerarius, který byl pro Sidneyho iniciací v Evropě klíčový, ale že ho pojil poměrně intimní vztah se samotným Sidneym. Jinými slovy: dopisy naznačují soukromou komunikaci důvěrné povahy, jíž ovšem korespondenční síti nelze svěřit.

Cratonův význam v intelektuální genezi Philipa Sidneyho pak spatřuji zejména ve dvou oblastech. Za

prvé Crato iniciuje Sidneyho zájem o Polsko (a později potažmo další středoevropské země, které Sidney osobně navštěvuje),[\[64\]](#) ale dále i o oblast medicínsko-botanickou: prostředkuje kontakty zejména s Clusiem a Purkircherem, s nimiž si Sidney i nadále ve vřelém a přátelském duchu dopisuje. Dokladem budiž dvojice dopisů, jíž píše Purkircher a Clusius 8. června 1576 Sidneymu z Vídně a (doslova) mu „připíjejí dobrým rakouským vínem“, přičemž volí méně formální francouzštinu proti intelektuální latině. [\[65\]](#)

Literatura

Prameny

- Camerarius, Joachim med. – Matthioli, Petrus Andreas. *De plantis epitome utilissima... novis iconibus aucta*. S.l. : s.n., 1586. Zdroj: Strahovská knihovna, Praha, signatura: AH XVII 11
- Camerarius, Joachim – Matthioli, Pietro Andrea. *Kreutterbuch*. Franckfurt am Mayn : bei Palthenio: verl. Joh. Rose, 1600. Zdroj: Strahovská knihovna, Praha, signatura: AH I 10
- Camerarius, Joachim. [Joachimi Camerarii Symbolorum et emblematum centuriae quatuor : quarum prima Stirpivm, secvnda Animalivm qvadrupedium, tertia Volatilivm et insectivm, quarta Aqvatilivm et reptilivm ; rariores proprietates historias ac sententias memorabiles non paucas breviter exponit](#). Mogvntiae: sumpt. Ludovici Bourgeat, 1677. Zdroj: Biblioteka Jagiellońska, Krakow, signatura: BJ St. Dr. Neolat. 128
- Crato, Johannes. *Consiliorum et epistolarum medicinalium Ioh. Cratonis a Kraftheim, archiatri caesarei, et aliorum praestantissimorum medicorum...* Frankfurt, 1593. [online]. [cit. 17.8.2020]. Dostupné z https://books.google.cz/books?id=WrfFUBnMaP8C&pg=PA1&hl=cs&authuser=1&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false
- Crato, Johannes. *Evporista Cratoniana Oder Hauß Artzneyer*. Wroclaw: bey Abraham Lamberg's Seel. Erben, 1630. Zdroj: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatura: 411760
- Crato von Crafftheim, Johannes. *Oratio funebris de Divo Maxaemiliano II. Imperatore Caesare Augusto*. Vratislaviae: in officina typographica Crispini Scharffenbergii, 1577. Zdroj: Moravská zemská knihovna, Brno, signatura: ST1-0023.337
- Dubravius, Johannes – Jordanus, Thomas. *Historia Boiémica. A Thoma Jordano, medico annotationibus ornata*. Basileae: apud Petrum Pernam, 1575. Zdroj: Strahovská knihovna, Praha, signatura: AO I 12/a
- Eber, Paulus. *Calendarium historicum*. Vitebergae: Johannes Crato, 1571. Zdroj: Strahovská knihovna, Praha, signatura: EO XIII 2
- Hájek, Tadeáš. *De Cervisia, Eivsque Conficiendi Ratione, Natvra, viribus & facultatibus, opusculum*. Francofvrdi: Apud heredes Andreae Wecheli, 1585. Zdroj: Biblioteka Jagiellońska, Krakow, signatura: BJ Cam. F. VIII. 24
- Kuin, Roger (ed.) *The Correspondence of Sir Philip Sidney. Volume I, II*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Zsámboky János – Iunius, Hadrianus. *Emblemata*. Antverpiae: apud Christophorum Plantinum, 1565. Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, signatura: Ant. 7101

Biblické texty

Jakub 1:17 B21
Žalm 119: 105

Sekundární zdroje

- BRENNAN, M. G. – HANNAY, M. P. – LAMB, M. E. (eds.): *The Ashgate Research Companion to The Sidneys, 1500-1700. Volume 1: Lives*. Farnham: Ashgate 2015.
- CHIARI, S. (ed.): *The Circulation of Knowledge in Early Modern English Literature*. Farnham: Ashgate 2015.
- GÖMORI, G.: *The Polish Swan Triumphant: Essays on Polish and Comparative Literature from*

Kochanowski to Norwid. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2013.

HOTSON, H. – WALLNIG, T. (eds.): *Reassembling The Republic of Letters in the Digital Age. Standards, Systems, Scholarship*. Göttingen: Göttingen University Press 2019.

KUIN, R. (ed.) *The Correspondence of Sir Philip Sidney. Volume I, II*. Oxford: Oxford University Press 2012.

LOUTHAN, H.: *The Quest for Compromise. Peacemakers in Counter-Reformation Vienna*. Cambridge: Cambridge University Press 2006.

MURPHY, H.: *A New Order of Medicine: The Rise of Physicians in Reformation Nuremberg*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press 2019.

NICOLLIER-de WECK, B. : *Hubert Languet (1518-1581) Un réseau politique international de Melanchthon à Guillaume d'Orange*. Geneva: Librairie Droz S.A. 1995.

OSBORN, J. M.: *Young Philip Sidney, 1572-1577*. New Haven and London: Yale University Press 1972.

SCHULTHEISZ, E. – TARDY, L.: English-Hungarian medical relations in the XVI-XVII century. In: *Communicationes de Historia Artis Medicinae*, 1972, č. 6, s. 97-112.

STEWART, A. – WOLFE, H.: *Letterwriting in Renaissance England*. Folger Shakespeare Library 2004.

SUMMERS, C. J. – PEBWORTH, T.-L. (eds.): *Literary Circles and Cultural Communities in Renaissance England*. University of Missouri Press Columbia and London 2000.

SZCZUCKI, L.: Solitudo Moraviana. (Andrzej Dudycz w Paskovie, 1577-1579). In: *Odrodzenie i reformacja w Polsce*, roč. 36, 1992, s. 103-131.

ŠÍPEK, R.: Knihovny raně novověkých lékařů ve fondu Nostické knihovny v Praze. In: *Acta musei nationalis Pragae*, roč. 57, 2012, č. 1-2, s. 24-25.

Internetové zdroje

<https://collections.nlm.nih.gov/catalog/nlm:nlmuid-101412843-img>, cit. 2020-08-17.

<http://provenio.net/authorities/31111?locale=cs>, cit. 2020-08-18.

<http://files.provenio.net/PROVENIO/NOSTICKA/CRATO/IONB.jpg>, cit. 2020-08-18.

<https://archive.org/details/joachimicamerari01came/page/n6/mode/2up>, cit. 2020-08-18.

<http://distichalatina.blogspot.com/2012/01/si-serenus-illuxerit.html>, cit. 2020-08-18.

Doplňující zdroje

GILLET, J. F. A.: *Crato von Crafftheim und seine Freunde: Ein Beitrag zur Kirchengeschichte 1860*. Facsimile Publisher 2015.

KASTNEROVÁ, M.: *Poezie jako vyprávění příběhů. Intelektuální kruh Philipa Sidneyho*. Červený Kostelec : Nakladatelství Pavel Mervart, ed. Hermés XIV, 2018.

KASTNEROVÁ, M.: Viatori in contines: Intelektuální kruh rodiny Sidney a střední Evropa (Andreas Dudith, Johannes Sambucus). In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 4, s. 1-31.

Poznámky

[1] „Salutasti me Gallico vino in litteris Clusianis, ego hic Viennense interim respondebo, et domi meae Hungarico te salutabo. Salutant te mei conpotores domini Domini Dadius, Lingelius, Blotius, Languetus...” Georg Purkircher Philipu Sidneymu, Vídeň, 6. června 1576. (Kuin 2012, s. 688.)

[2] Studie vznikla v souvislosti s řešením projektu SGS-2019-006 „Geneze poetického konceptu Philipa a Roberta Sidneyho v kontextu renesanční intelektuální a korespondenční sítě“.

Vřelé díky patří též následujícím institucím: Strahovská knihovna, Praha; Biblioteka Jagiellońska, Krakow; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Wrocław; Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

[3] Hotson – Wallnig 2019, s. 7.

[4] Chiari 2015, s. 1, Hotson – Wallnig 2019, s. 7.

[5] Srov. vymezení literárních kruhů zde: Summers – Pebworth 2000, s. 1-2.

[6] V Evropě Císařská poštovní služba založená roku 1597, v Anglii pak Královská pošta založená již

roku 1516 Jindřichem VIII., k dispozici jako veřejná služba od roku 1635. (Hotson - Wallnig 2019, s. 7.) Tehdejší služby ovšem postrádaly systém v dnešním slova smyslu. K tomu srov. Stewart - Wolfe 2004, s. 121.

[7] Kuin 2012, s. xi, Kastnerová 2018, s. 18-19. Zde také více ke spojení Sidneyho, Langueta a Tadeáše Hájka z Hájku (a jeho synů).

[8] Louthan 2006, s. 3, 9-10. Hledání kompromisu, „quest for compromise“, je rovněž Louthanův termín.

[9] Louthan 2006, s. 3.

[10] Použito dle termínu Nicollier-de Weck, která zavádí v tomto kontextu termín „réseau“. (Nicollier-de Weck 1995.)

[11] Nicollier-de Weck 1995, s. 22 a Kuin 2012, s. xliv.

[12] V dobových textech se Joachim Camerarius mladší od svého věhlasného stejnojmenného otce právě prostřednictvím svého povolání titulem „medikus“ (med.).

[13] Murphy 2019, s. 2-3.

[14] Murphy 2019, s. 3.

[15] Kuin 2012, s. lv-lvi. Schultheisz - Tardy 1972, s. 9.

[16] Hájek 1585.

[17] Murphy upozorňuje na obraz lékařů při konziliu na frontispise herbáře, který přesně ilustruje pozici lékařů a dalších pomocných sil. (Srov. Murphy 2019, s. 1.)

[18] Camerarius - Matthioli 1586.

[19] Např. vydání z roku 1600: Camerarius - Matthioli 1600. (Viz obrázek.)

[20] A Melanchthonův zeť.

[21] Samostatnou pozornost by pak zasloužila též cesta mladšího Philipova bratra Roberta Sidneyho, který navazuje na jeho kontakty a cestuje po Evropě rovněž pod Languetovým mentorováním v letech 1579-1582.

[22] Titul byl užíván pro vrchního lékaře u císařského dvora (nebo dvora jiného monarchy). Původem řecký termín odpovídá latinskému *principium medicus*. Titul se objevuje i na titulu jeho *Consiliorum et epistolarum medicinalium Ioh. Cratonis a Kraftheim, archiatri caesarei, et aliorum praestantissimorum medicorum...*, 1593. (Konsilia a dopisy medicínské Johanna Cratona z Kraftheimu, vrchního císařského lékaře i lékaře jinak vynikajícího...) Zdroj obrázku: <https://collections.nlm.nih.gov/catalog.nlm.nlmuid-101412843-img>, cit. 2020-08-17.

[23] András Dudic (1533-1589), známý humanista, nejdříve biskup a Maxmiliánův vyslanec v Krakově, později exkomunikován pro svůj sňatek s luteránkou. (Srov. Kastnerová 2019.)

[24] Kuin 2012, s. xxxix.

[25] Srov. výše zmíněný kontext irénismu u vídeňského dvora.

[26] <http://provenio.net/authorities/31111?locale=cs>, cit. 2020-08-18.

[27] Louthan 2006, s. 93-94.

[28] Johann Sebastian Pfauser (1520-1569), luteránský teolog a dvorní kaplan císařského dvora za Maxmiliána II.

[29] Jan Blahoslav (1523-1571), biskup Jednoty bratrské, literát a humanista.

[30] Louthan 2006, s. 94-97.

[31] Andreas Stephanus (1528-1577), žák Blahoslavův a po Blahoslavově smrti biskup Jednoty bratrské od roku 1571. Podílel se na překladu Bible české.

[32] Louthan 2006, s. 98.

[33] Esrom Rüdinger / Rüdiger (1523-1591), filolog, pedagog, historik Jednoty bratrské.

[34] Szcucki 1992, s. 110, Louthan 2006, s. 99.

[35] A končí vydáním Rudolfova Majestátu roku 1609. (Srov. Louthan 2006, s. 101.)

[36] Théodore de Bèze (1519-1605), francouzský teolog, protestant, rovněž spojen s činností Jednoty bratrské. Ve svém domě v Ženevě často poskytoval zázemí českým bratrským šlechticům na studiích, mj. i Karlu Žerotínu st. Právě Žerotín byl jednou z opor Dudithova pobytu na Moravě, vysoce ceněn byl i Languetem (srov. Kuin 2012, s. 912.)

- [37] Kuin 2012, s. xxxix.
- [38] Kuin 2012, s. xxxix.
- [39] Andreas Vesalius (1514-1564), vlámský lékař považovaný díky uvedenému spisu za zakladatele anatomie lidského těla. Vyučoval na univerzitě v Padově a byl lékařem španělského krále a římského císaře Karla V. jehož nástupcem na trůně Svaté říše římské byl jeho mladší bratr Ferdinand I., otec Maxmiliána II.
- [40] Murphy 2019, Chapter 3.
- [41] K osudům Cratonovy knihovny např. Gillet 1860. Část se zachovala ve fondu Nostické knihovny, popř. dnešní Vratislavské univerzitní knihovny.
- [42] Obraz zde: <http://files.provenio.net/PROVENIO/NOSTICKA/CRATO/IONB.jpg>, cit. 2020-08-18.
- [43] Emblema XLVI. Sambucus 1565, s. 52.
- [44] Šípek 2012, s. 24-25.
- [45] Je také autorem hymnu *Herr Jesu Christ, wahr' Mensch und Gott*, jenž roku 1725 zpracoval v podobě kantáty určenou pro luteránskou bohoslužbu dokonce Johann Sebastian Bach (127. kantáta).
- [46] „Lucerna pedibus meis verbum tuum: et lumen semitis meis.“ (žalm 119: 105) Zdroj obrázku: Eber 1571.
- [47] Camerarius 1677. Online reprodukce zde: <https://archive.org/details/joachimicamerari01came/page/n6/mode/2up>
<http://distichalatina.blogspot.com/2012/01/si-serenus-illuxerit.html>
- [48] Jakub 1:17 B21
- [49] Crato 1577.
- [50] „[...] est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuncia veritatis.“ (Dubravius 1575, s. 2.)
- [51] Dubravius 1575, s. 5.
- [52] Crato 1630.
- [53] Edmund Campion (1540-1581), učenec zprvu anglikánského vyznání, později konvertoval ke katolicismu a stal se jezuitou. Jeho setkání s Philipem Sidneyem bylo námětem některých takřka konspiračních teorií o Sidneyho tajném katolicismu, svědčí nicméně spíše o Sidneyho otevřenosti, pokud jde o inspirativní intelektuální přátelství s protestanty i katolíky, jak ostatně dosvědčují i další jeho středoevropské kontakty.
- [54] Hubert Languet Philipu Sidneymu, 18. 3. 1574. (Kuin 2012, s. 140-142.)
- [55] Odkaz na tento Cratonův dopis Kuin 2012, s. 141, n.2.
- [56] „... cum nec apud ipsum, nec apud quenquam alium ejus rei mentionem hic fecerim.“ (Kuin 2012, s. 140.)
- [57] Srov. Kuin 2012, s. 334. Langueta pravděpodobně od cesty zdržely jeho povinnosti ve službách Augusta Saského.
- [58] Osborn 1972, s. 245.
- [59] Gömöri 2013, s. 54. Viz také Kuin. „The Sidneys and the Continent: The Tudor Period.“ In Brennan - Hannay - Lamb 2015, s. 208.
- [60] „Caesaris medico, veteri meo amico“ (Kuin 2012, s. 173.)
- [61] Jacob Monau (1545-1603), právník, lingvista, básník z okruhu filipistů. Byl Cratonovým přítelem, pocházel rovněž z Wroclawi, a po jeho smrti byl vůdčí postavou protestantského hnutí. Jeho bratr Petr byl lékařem císaře Rudolfa II.
- [62] Kuin 2012, s. 173-177.
- [63] Kuin 2012, s. 747-751.
- [64] Je kupříkladu příznačné, že zatímco Crato mohl Sidneyho inspirovat při cestě do Polska, Clusius Sidneyho doprovází při cestě do Uher. (Kuin 2012, s. xlii.)
- [65] Kuin 2012, s. 691-693.

PhDr. Martina Kastnerová, Ph.D.
Katedra filozofie FF ZČU v Plzni
Sedláčkova 19
306 14 Plzeň
e-mail: kastnerm@kfi.zcu.cz